

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE

ARTŪRAS GATAŪLINAS

SUBJECTIVE WELL-BEING OF LITHUANIAN SOCIETY IN THE CONTEXT
OF EUROPEAN UNION COUNTRIES

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Sociology (05 S)

Vilnius 2013

The dissertation was prepared between 2009 and 2013 at the Lithuanian Social Research Centre.

Academic supervisor: Prof. dr. Romas Lazutka (Lithuanian Social Research Centre, Social Sciences, Sociology – 05 S).

The dissertation will be defended at the Council of Sociology Science of Vilnius University:

Chairman - Prof. dr. Boguslavas Gruževskis (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Members:

1. Prof. habil. dr. Ona Gražina Rakauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S)
2. Prof. dr. Albinas Bagdonas (Vilniaus Universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S);
3. Doc. dr. Vladas Gaidys (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S);
4. Prof. dr. Artūras Tereškinas (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Opponents:

1. Doc. dr. Rasa Naujanienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).);
2. Prof. dr. Jolanta Aidukaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

The public defence of the dissertation will take place at 13:00 on 22 November 2013 at the public session of the Council of Sociology Science in the Faculty of Philosophy (room No 201) of Vilnius University.

Address: Universiteto 9/1, 01513 Vilnius, Lithuania.

The dissertation was sent out on October 22, 2013

The dissertation is accessible in the libraries of Vilnius University and Lithuanian Social Research Centre.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

ARTŪRAS GATAŪLINAS

LIETUVOS VISUOMENĖS SUBJEKTYVIOJI GEROVĖ
EUROPOS SĄJUNGOS ŠALIŲ KONTEKSTE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2009–2013 metais Lietuvos socialinių tyrimų centre

Mokslinis vadovas: prof. dr. Romas Lazutka

(Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Pirmininkas – Prof. dr. Boguslavas Gruževskis (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Nariai:

1. Prof. habil. dr. Ona Gražina Rakauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S)
2. Prof. dr. Albinas Bagdonas (Vilniaus Universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S);
3. Doc. dr. Vladas Gaidys (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S);
4. Prof. dr. Artūras Tereškinas (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Oponentai:

1. Doc. dr. Rasa Naujanienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S.);
2. Prof. dr. Jolanta Aidukaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Disertacija bus ginama viešame Sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje
2013 m. lapkričio 22 d. 13.00 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje

Adresas: Universiteto g. 9/1, Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2013 m. spalio 22 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro bibliotekose.

INTRODUCTION

The conception of well-being in the historical context is problematic, because there was a different understanding of it throughout the different periods. As a consequence of it there are different ways to understand and interpret well-being in a current well-being research. Well-being at the individual level or the whole society level is an old topic of philosophical speculation and empirical investigation. What makes human to flourish or what order of human life is good were objects for concern even for the thinkers of ancient civilizations. This initial period of views towards well-being is possible to call pre-scientific period of well-being thought.

In turn, the beginning of the scientific period of well-being thought starts with emergence of empirical investigation of well-being phenomenon and could be related to XVII century English economist W.Petty, who estimated national income and wealth of population in England. This income based approach towards well-being prevailed for a long time and reached its apogee in the middle of XX century, when the first National Account Systems were published. This income based approach towards well-being ignored individual's own attitude about his/her well-being or the other very important spheres of individual life, which could not be expressed in terms of income. Dissatisfaction with this state of things in well-being conception has begun in second half of XX century and resulted in emergence of two major directions in well-being thought: well-being as a composite multidimensional phenomenon and well-being as a reflected or perceived by an individual. The first mentioned direction in well-being thought appeared in the seventies of the XX century, when the social indicators appeared by means of which essential human needs were being evaluated in a spheres of life as health, education, environment, culture, politics. As well other multidimensional indexes appeared such as Physical Quality of Life Index created in the mid – 1970's by Morris David Morris and Human Development index created by Mahbub ul Haq and Amartya Sen in 1990. The way well-being is interpreted in this direction sometimes is called quality of life, because of combination of variety of monetary and non-monetary indicators, showing how well people live. In this dissertation this direction of well-being thought is being called objective well-being, because it expresses objectively measurable

phenomenon. The other direction of well-being thought - well-being as reflected in or perceived by an individual is often called subjective well-being. The collection of the data on subjective well-being started in the fifties of XX century; however the conceptualization of the data started a bit latter in the sixties and seventies of the XX century. In this direction the human perceptions towards their own well-being are emphasized, that well-being is understood not as a quantity and quality of external conditions of life that individual faces, but as thoughts and feelings that he/she experiences about his/her life as a whole. So, having in mind the late historical appearance of this conception of well-being as a subjective well-being, it's possible to conclude that it is new sphere of well-being research, which potential for investigation is not exhausted. *The understanding and interpretation of well-being as a subjective well-being constitutes the core of this research.*

Thus, that conception of well-being possesses a problematic nature, which has its historical roots. It is convenient to express this problematic nature of well-being with a question and double answer to it, as current state of research allows to do, – How to look at the subjective well-being, whether to look at it as an abundance of external living conditions or whether to look at it as a reflection of those external living conditions in human mind in the context of a good human life. In other words whether to interpret well-being as an objective well-being or as a subjective well-being.

In this dissertation well-being is analysed in a sense of subjective well-being. However in the very nature of the notion of subjective well-being presupposes the external living conditions as something that should be reflected by an individual in a sense of good life. The choice to analyze subjective well-being has been made partly on a basis of my values about well-being and partly on a basis on analytical reasoning. Choice based on values, because, to my mind, well-being is important only to the extent, to which it reflects human happiness in the perspective of his/her life. Choice based on analytical reasoning, because indicators expressing external living conditions will always be only partial expression of all the diversity of human life circumstances. In that sense subjective well-being reflects the united impacts of all the external life conditions in human mind.

As well, it's important for the choice to analyze subjective well-being, that when people think about their subjective well-being they usually indicate external living

conditions as source of their feeling and reflections. That shows that any human interaction with external environment has its effect on human mind, mood and emotions. This does not deny the fact that people are different in their personally features. However those internal, personality related circumstances are left aside in this dissertation, because the data used in this dissertation does not allow doing such scale analysis about the impact of internal, personality related features on subjective well-being.

Novelty and the scientific value of the dissertation in the perspective of existing research

This research is not restricted only to mere indication of external factors of subjective well-being, but encompasses a deeper look at what stands behind those external factors or in other words conceptualization of external life factors – causes of subjective well-being. This is new approach in the light of existing research on subjective well-being because existing research tends to be preoccupied with the mere identification of external factors of subjective well-being by means of quantitative analysis as narrow causes of the particular level of subjective well-being. And in fact, existing research on its way identifies infinite number of the external factors of subjective well-being, which without conceptualization of them can prevent from understanding of the very process of subjective well-being phenomenon. The analysis of this dissertation goes step forward in providing a tool to conceptualize external factor of subjective well-being – **Needs Conceptual Model of Subjective Well-being**. This conceptual model is used to explain the subjective well-being of Lithuanian society in the context of EU countries. The theoretical basis of the conceptual model is formed on the basis of three groups/themes of theories: theories that explain interaction of subjective well-being and its external factors; set point theories of subjective well-being; interpretation of needs by Marxist theory of value of labour power.

As well the research of this dissertation possesses scientific value because it provides results based on integration of different databases such as European Values Study, European Social Survey, Eurobarometer, World database of Happiness, Generations and Gender Programme and Eurostat in explanation of subjective well-being of Lithuanian society in the context of EU countries.

The task, objectives and statements to be defend

The aim of the dissertation is to investigate subjective well-being of Lithuanian society in the context of EU countries.

The object of the dissertation is the subjective well-being of Lithuanian society in the context of EU.

In order to accomplish this aim, the following tasks have been formulated:

1. To define territorial regularities of average level subjective well-being and its level of distribution inequality among the countries belonging to EU.

Thesis to be defend: the average level and the level of distribution inequality of subjective well-being has a consistent, historically determinated territorial regularities – regions among EU countries. Those territorial regularities are defined by social-economic abilities of members of the societies to satisfy socially determinate/accepted needs within EU countries.

2. To define and conceptualize external micro and macro level factors of subjective well-being, which have an impact on subjective well-being of societies of EU countries.

Thesis to be defended: it is meaningful to interpret external micro and macro level factors having an impact on subjective well-being as factors satisfying physiological and socially determinated/accepted deeds of individuals.

3. To evaluate changes over time of the level of subjective well-being in EU countries.

Thesis to be defended: in EU space changes over time in the level of subjective well-being has a regional regularities, which correspond to existing regional differences in the level of subjective well-being among EU countries.

4. To investigate to position of subjective well-being of Lithuanian society in the context of the other EU countries and to evaluate particularity of processes, which has an impact on the level of subjective well-being of Lithuanian society.

Thesis to be defend: The level of subjective well-being of Lithuanian society corresponds to the regularities peculiar to the countries of the command economy and is different from the countries of traditional market economy. The level of subjective well-being of Lithuanian society is determinated by the social-economic abilities within country to satisfy of physiological and socially determinated/accepted needs.

5. To create the conceptual model of subjective well-being.

Thesis to be defend: existing research results in subjective well-being create prerequisites for the complex tool for the interpretation of subjective well-being, but by itself alone does not provide theoretical conceptualization of empirical results.

STRUCTURAL PARTS OF THE DISSERTATION

The structure of the dissertation could be divided in to three parts:

- theoretical background of the dissertation;
- methods and methodology;
- empirical data analysis.

In the theoretical background part of the dissertation the concepts of well-being in general, objective well-being and subjective well-being were explained and the indicators corresponding to those concepts were presented. The main focus was the concept of subjective well-being, where the structural parts of subjective well-being, interaction between them and estimation methods for subjective well-being were presented. As well in theoretical part of the dissertation different theories of subjective well-being or those, which are closely related to it were presented and examined. The main groups of theories are theories that explain interaction between subjective well-being and external life circumstances; set point theories; needs theories.

In methods and methodology part of the dissertation data, their possibilities and limitations were presented and discussed. The major attention was devoted to the needs conceptual model of subjective well-being, which forms the tool for the interpretation of the empirical data for the dissertation. As well in this part of dissertation the quantitative methods that were used in the dissertation were presented.

In the empirical data analysis part the actual analysis was carried out emphasising such topics as consistency of subjective well-being regions in EU space, interaction of subjective well-being and external life circumstances in EU space, change of subjective well-being in time among EU countries, subjective well-being of Lithuanian society in the context of EU countries, which is the main topic of this part. However the real understanding of subjective well-being processes in EU is needed to grasp the idea of subjective well-being in Lithuanian society.

METHODS

Data of the analysis

In the dissertation were used two types of databases: databases which allow carry out micro and macro level analysis are - European Values Study, European Social Survey; databases, which allows to carry out only macro level analysis - World Database of Happiness, Eurobarometer, Eurostat, UN data about Gender inequality.

Geographic coverage of subjective well-being analysis.

Territorial coverage of the research topic is determined by the object of the dissertation – subjective well-being of Lithuanian society in the context of EU countries. Thus it covers all the EU countries. EU countries were aggregated to regions according the tendencies of subjective well-being and historically determined social-economic development: *EU countries of former command economy, traditional market economy EU countries and EU countries of Southern Europe*. The titles of the regions are conditional, that is why it is important define precisely the regions by identifying the countries which they cover and explaining the criterion of their distinction.

Region of former command economy EU countries covers EU countries which belonged to former Eastern Block such as Lithuania, Latvia, Estonia, Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Bulgaria, Romania and Slovenia.

Region of traditional market economy EU countries: covers a countries, which belong to UN region of Western Europe such as France, Belgium, Holland, Liuksemburg, Germany, Austria. As well this region partly covers the countries, which belong to UN Northern Europe region such as Ireland, United Kingdom, Denmark, Sweden, Finland.

Region of Southern Europe EU countries: covers such countries as Portugal Spain, Malta, Greece, Cyprus.

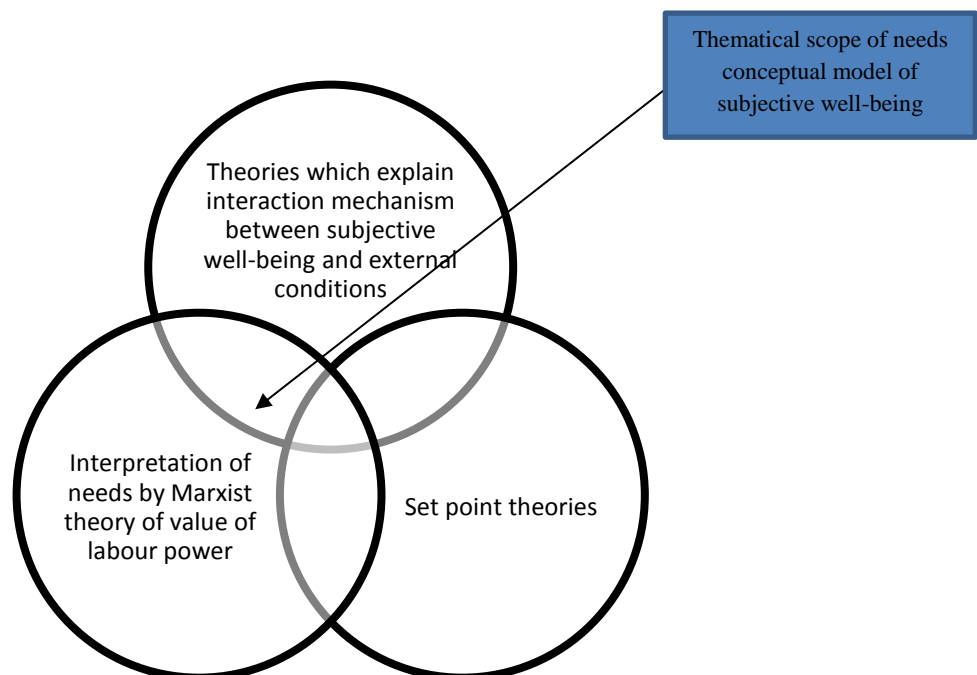
Needs conceptual model of subjective well-being

For sake of the interpretation of the empirical results of the dissertation needs conceptual model of subjective well-being was created, which has its prerequisites in three groups/themes of theories (1 Figure):

1. Theories which explain interaction mechanism between subjective well-being and external conditions: universal needs (human nature), relative standards, goals and culture theories (Diener ir Lucas, 2000; Diener ir Biswas-Diener, 2001; Veenhoven ir Ehrhardt, 1995).

2. Set point theories: Dynamic equilibrium theory (Headey ir Wearing, 1989; Headey, 2006), magical model of happiness (Stones ir Kozma, 1991), homeostatic theory of subjective well-being (Cummins, 1998; 2000; 2003; 2010).

3. Interpretation of needs by Marxist theory of value of labour power (K. Marx. Capital, vol. 1).

1. Figure. Theoretical assumptions of Needs conceptual model of subjective well-being.

The needs conceptual model of subjective well-being possesses five major qualities:

1. Subjective well-being is a function of satisfaction of physiological and socially accepted needs and manifestation of personality traits. Physiological needs are related to human survival. At the same time socially accepted needs are linked to societal social economic development and reflect those needs, which an individual perceives as corresponding to true state of human nature.

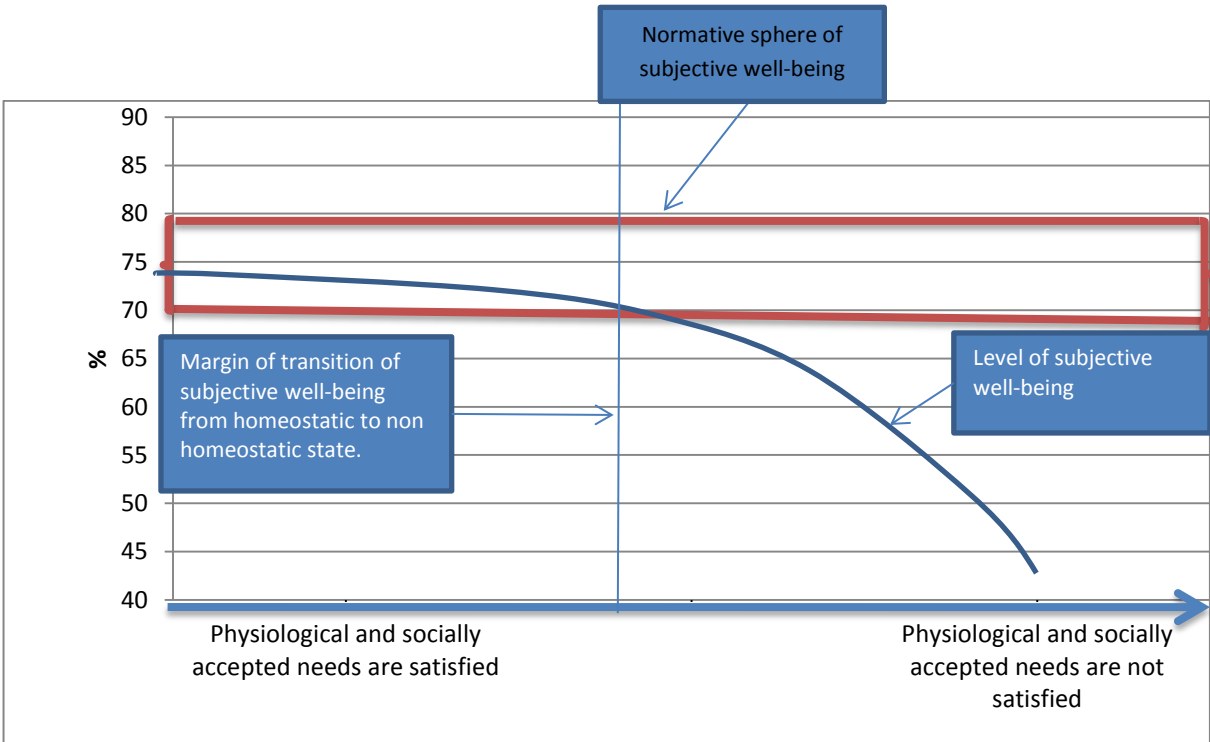
2. Physiological needs are understood by an individual as inherent. At the same time socially accepted needs expresses themselves through comparisons of an individual's needs satisfaction with the needs satisfaction of the other individuals or with individual's needs satisfaction in the past or possible individual's needs satisfaction in the future. As well socially accepted needs can manifest themselves through comparison of an individual's needs with his/her goals or demands of his/her cultural environment.

3. As it is shown in figure 2, with decrease in needs satisfaction or as identically with increase in dissatisfaction of needs, subjective well-being decreases. When dissatisfaction of needs fulfillment reaches certain point subjective well-being transitions from its homeostatic state to its non homeostatic state. There are different levels of influence of physiological and socially accepted needs on one hand and personally traits on the other on subjective well-being when it's homeostatic and non haemostatic states are taken in to account. When subjective well-being transitions from non homeostatic state to homeostatic one, the main role is played by physiological and socially accepted needs satisfaction. In this state personality traits plays only minor role. Needs satisfaction determinates 90 % of subjective well-being and personality traits only 10 %: $SWB = 0,9 \text{ needs satisfaction} + 0,1 \text{ personality traits}$. When the physiological and socially accepted needs are satisfied their impact on subjective well-being reduces and the personality traits starts to play a key role in determination of the subjective well-being level or as it is the same to write, when physiological and socially accepted needs are satisfied the inter individual differences are mainly determined by `personality traits. However the societal development is permanent process which causes bigger or lesser needs satisfaction. As it is shown in the figure, when subjective well-being is in its homeostatic state it decreases very slowly with increase in needs dissatisfactions. But

when subjective well-being is in its non homeostatic state it decreases dramatically with increase in needs dissatisfaction.

4. Homeostatic state of subjective well-being is described by the 70-80 % interval in percentage scale. In this scale 1 % means that subjective well-being of an individual is very low and 100 % means that subjective well-being of an individual is very high. In fact, homeostatic state of subjective well-being means that person is more happy then sad or unhappy and that there is no big, actively negatively life impacting events or individual is adapted to certain events, which has become social norm.

5. The peculiar feature of subjective well-being is its adaptation. Change in external life circumstances can cause decrease in the level of subjective well-being below the level of its homeostatic state. However when the external life circumstances become socially accepted or it is perceived as normal, human nature corresponding state, then subjective well-being stabilizes in it's homeostatic state.

2 Figure. General sheme of needs conceptual model of subjective well-being.

CONCLUSIONS

1. Research allows to distinguish two relevant regions – region of traditional market economy and region of former command economy. Such research databases as European Values Study, European Social Survey and World Database of Happiness are consistent in description of common regional tendencies. Countries that belong to the region of traditional market economy have tendency to possess average subjective well-being higher than EU average and inequality of distribution of subjective well-being lower than EU average. In turn, countries of former command economy region have tendency to possess average subjective well-being lower than EU average and inequality of distribution of subjective well-being higher than EU average. It is possible to explain those regional differences on the basis needs conceptual model of subjective well-being, where differences in satisfaction of physiological and socially accepted needs are satisfied. Due to intensive globalization process (information flow, migration of population and business ties) within the EU space socially accepted needs of former command economy countries are higher than they would be according to their social economic development. Current social economic development of those countries does not allow for majority of the members of their societies to satisfy the socially accepted needs which are defined mainly by globalization process. That means that in the former command economy countries there is a difference between socially accepted needs and the real possibility to satisfy those needs. Therefore, according to relative standards mechanisms level of subjective well-being of individual and the whole society falls down to a low state of subjective well-being, which could be described as a non – homeostatic state.

2. Estimating the impact of external factors on subjective well-being in EU countries, such spheres of life as income, social policy, job satisfaction, employment and education, subjective health, gender equality, satisfaction and confidence with societal institutions, relationship with a partner and religion were analysed. There was estimated bigger or lesser impact of those spheres of life on subjective well-being of an individuals living in EU countries. This impact could be interpreted on a basis of needs conceptual model of subjective well-being.

2.1 Analysis of relationship between income and subjective well-being indicated that income has a strong impact on the subjective well-being, because income is the main

means of satisfaction of needs in current market economy circumstances. This relationship is specific in micro and macro levels. Estimation of this relationship in micro level (level of separate respondents) indicates only weak correlation between income and subjective well-being. This weak correlation does not mean that there are no relationship between income and subjective well-being inside the given EU country on a micro level, because the personality traits intertwine this relationship by disturbing it. The effect of personality traits on subjective well-being at the micro level could be eliminated by means of calculating this relationship not on a basis of separate respondents, but on a basis of income deciles. This show, the people, who belong to higher income deciles possess higher level of subjective well-being, then those, who belong to lower income deciles. Thus, within the given EU country, people who a richer have higher level of subjective well-being.

At the macro level, based on European Values Study data, there were indicated a strong correlation between average income of the country and its average subjective well-being. Similar results were obtained, when the Eurostat and European Social Survey data were employed. These results allow to cast doubt about R. Easterin's (1974) conclusion that society's average income does not impact the level of subjective well-being. On the contrary, data allows me to come to conclusion, that societies in more wealthy countries are happier than those in the poorer countries.

As well, there was estimated the impact of income inequality on average subjective well-being among EU countries. Analysis indicated moderate tendency to decrease in average society's subjective well-being, when income inequality increased. Thus it is possible to conclude, that society, with more equitable distribution of income is happier then society with bigger income inequality.

There was indicated a weak correlation between inequality of income distribution and inequality of subjective well-being distribution. It might be possible, that this weak correlation between those is because indicator of inequality of subjective well-being distribution is not reflecting distribution phenomenon very well. It is possible that in the field indicators research for measuring inequality of distribution of subjective well-being will be some developments in the future.

The topic of employment and education is closely related the topic of income in the context of their impact on subjective well-being. There was indication, that respondents,

who are employed possess higher level of subjective well-being than those who are unemployed. As well there were indicated, that respondents, who possess higher level of education have as well higher level of subjective well-being than those who have lower level of education.

2.2 Defined empirical regularities of subjective well-being and social policy leads to think about impact of economic development and social policy on subjective well-being of societies within EU space. It is defined, that the highest subjective well-being is peculiar to the countries that belong to social democratic and liberal models. In turn countries that belong to those welfare models are very different according to social expenditure as compared to GDP. The lowest subjective well-being is peculiar to the countries of Central and Eastern Europe. Countries that belong to conservative and South European welfare models possess intermediate position, when the average level of subjective well-being is taken into account. This differentiation of the countries according to average subjective well-being is very similar to distribution of countries according average income and differs from distribution of countries according to social expenditure as compared to GDP. Those mentioned regularities lead to think that not country's orientation to social expenditure, but its level of economic development is the key factor for society's subjective well-being.

2.3 The analysis of interaction of subjective well-being and job satisfaction allows to come to conclusion that job satisfaction has bigger effect on subjective well-being in macro level than on micro level. This weaker effect of job satisfaction on subjective well-being in micro level could be explained by that despite job satisfaction is a structural part of subjective wellbeing, but its importance the separate individuals subjective well-being is not the same. This unequal importance weakens correlation indicators between job satisfaction and subjective well-being. In macro (countries) level the individual differences of population equalizes and the relation between subjective well-being and job satisfaction becomes stronger.

2.4 Subjective health at the micro and macro level is important factor of subjective well-being. Subjective health is strongly related to income: in traditional market economy region, which are richer, people are more positive about their health condition than people from countries that belong to the former command economy region. However the subjective health possesses certain degree of autonomy in relation to

income. That is because subjective health possesses not only social aspects, but physiological as well. Ability to perform physical function well is closely related to needs satisfaction and therefore to subjective well-being.

2.5 Gender inequality correlates to subjective well-being in a significant extent, but this correlation could be largely explained through the economic development of the EU countries. Richer countries could be described by more extensive gender equality and at the same time possess larger average subjective well-being.

2.6 Confidence and satisfaction with societal institutions has a strong impact on subjective well-being at macro level and moderate or weak impact at the micro level. At the macro level in the countries where confidence and satisfaction with societal institutions is bigger the average level of subjective well-being tends to be bigger as well. At the micro level the correlation between confidence and satisfaction with societal institutions with the subjective well-being is lower, because confidence and satisfaction with societal institutions possesses different importance for subjective well-being of every individual. Satisfaction with societal institutions at the micro level correlates with subjective well-being stronger than confidence in societal institutions with subjective well-being, because thematically satisfaction is more closely related to the subjective well-being than confidence. Religiosity and the type of religion that is practiced by the respondent have a weak impact on subjective well-being.

It general, confidence and satisfaction with societal institutions could be an indication than individual is satisfied with other spheres of life. Partial correlations confirm that confidence and satisfaction with societal institutions possess certain level of autonomy in relation to the income.

2.7 Relationship with a partner, despite its form, produce statistically significant, but not a very strong impact on subjective well-being. This impact manifests itself through mutual support and sharing intimacy with a partner. This was as well emphasized by R. Cummins (2010).

3. The average level of subjective well-being of countries that belong to the region of traditional market economy fluctuated without a strong tendency to grow throughout the analyzed period. It fluctuated in the range of normative sphere, which means that on average, the level of society's subjective well-being is in its homeostatic state. That proves that societies possess sufficiently high level of average subjective well-being. The

average subjective well-being of former command economy countries however have a strong tendency to grow. Most of the period the average level of subjective well-being of the countries that belong to the region of former command economy was lower than the lower margin homeostatic state, thus the most of the time the average level of subjective well-being indicated that societies are not in their homeostatic state. Those mentioned fluctuation of subjective well-being partly could be explained on the basis of countries economic development as income plays a significant role in determination of subjective well-being level.

4. Position of Lithuanian society according to average subjective well-being and the inequality of its distribution is not exceptional in the context of the countries that belong to the region of former command economy. The average subjective well-being of Lithuanian society is lower than the EU average and the inequality of distribution of subjective well-being of Lithuanian society is higher than EU average. This situation could be explained on the basis of needs conceptual model of subjective well-being. Position of Lithuania as well as the position of the other former command economy countries is predetermined by the fact that socially accepted needs, which are formed by extensive globalization process does not correspond to the society's social-economic development conditions to satisfy those needs. The needs of more advanced societies in Lithuanian are perceived as the needs that are socially accepted and corresponding to true human nature. This confirms Generations and Gender Programme data about the fact that majority of people in the countries that belong to former command economy region face a financial difficulty to satisfy their needs. As well, the above mentioned statements, could be confirmed by the fact that there is a stronger correlation between income and subjective well-being in the cases of former command economy countries than in the case of traditional market economy countries.

5. During the process of analysis needs conceptual model was created, which relates level of subjective well-being to the needs satisfaction. Subjective well-being depending on needs satisfaction could be in its homeostatic or non homeostatic state. Subjective well-being adapts to changes in external individual life circumstances only if this change becomes socially acceptable.

IVADAS

Gerovės samprata, žvelgiant istoriniame kontekste, yra problemiška, kadangi skirtingais laikotarpiais vystėsi skirtingos gerovės sampratos kryptys. Kaip šio proceso rezultatas dabartiniuose gerovės tyrimuose vyrauja įvairios gerovės sampratos. Visuomenės ir individų gerovė yra sena filosofinių apmąstymų ir empirinių tyrinėjimų tema. Kas daro žmogaus gyvenimą gerą arba kokia gyvenimo tvarka yra gera ir teisinga, rūpėjo dar senovės civilizacijų mąstytojams. Ši filosofinį gerovės tyrimų vystymo etapą galima laikyti ikimoksliniu gerovės temos nagrinėjimo etapu. Mokslinio gerovės tyrimų etapo pradžią reikėtų sieti su empiriniais gerovės tyrimais, pradėtais XVII a. anglų ekonomisto W. Petty, kuris vertino Anglijos nacionalines pajamas ir turtą bei vidutines pajamas, tenkančias vienam gyventojui. Šis į pajamas orientuotas požiūris gerovės tyrimuose išliko labai ilgai, apogėjų pasiekęs XX a. 5-ajame dešimtmetyje, kai buvo įvesta Nacionalinių sąskaitų sistema. Pajamomis pagrįstas požiūris į gerovę ignoravo žmogaus savo gerovės pojūtį ir kitas svarbias žmogaus gyvenimo sritis, kurių neįmanoma išreikšti pajamomis. Požiūris, kad pajamų metodas yra nepakankama gerovės vertinimo priemonė, pradėjo formuotis XX a. antrojoje pusėje ir vystėsi dviem kryptimis: pirma, buvo pradėti platesnės tematinės apimties objektyviosios gerovės vertinimai; antra, pradėti nagrinėti žmonių savo gyvenimo, kaip visumos, vertinimai, t. y. žmonių analitiniai-vertinamieji savo gyvenimo situacijos palyginimai su tam tikrais standartais bei emocijos ir nuotaikos, kurios lydi individo gyvenimą. Pirmoji kryptis aktyviai pradėjo reikštis XX a. 8-ajame dešimtmetyje, kai imtasi konstruoti vadinamuosius socialinius rodiklius, vertinančius esminių žmonių poreikių patenkinimą, matuojant individo pasiekimus tokiose srityse kaip sveikata, išsilavinimas, aplinka, kultūra, politika. Tolesnis šios krypties žingsnis buvo daugiadimensių indeksų kūrimas. Buvo pasiūlyti tokie indeksai kaip *Fizinis gyvenimo kokybės indeksas*, paskelbtas 1979 m., *Žmogaus socialinės raidos indeksas*, paskelbtas 1990 m. Šios krypties interpretacijoje gerovė, vertinama nepiniginiais rodikliais arba kombinuojant piniginius su nepiniginiais rodikliais, yra dažnai vadinama gyvenimo kokybe. Šiuos gyvenimo kokybės rodiklius galima priskirti objektyviają gerovę aprašantiems metodams. Lygiagrečiai šiai kryptiai buvo plėtojama ir antroji kryptis, reiškianti subjektyviosios gerovės tyrimus. Subjektyviosios gerovės duomenys JAV buvo pradėti rinkti dar XX a.

5-ajame dešimtmetyje, tačiau subjektyviosios gerovės tyrimų konceptualizacija prasidėjo XX a. 7–8-uoju dešimtmečiais. Ši antroji gerovės kryptis akcentuoja žmogaus suvokimą, t. y. gerovė prilyginama ne išorinių sąlygų kokybei arba kiekybei, o žmogaus savo santykio su išorine aplinka, gyvenimo gerumo prasme, vertinimams. Todėl galima tvirtinti, kad subjektyviosios gerovės tyrimai tarptautiniu mastu yra nauja mokslinių tyrinėjimų sritis. Ši subjektyviosios gerovės interpretacija lemia šio disertacinio tyrimo objektą – Lietuvos visuomenės subjektyviąją gerovę. Taigi gerovės tyrimų problemišumą, konstatuotą šio teksto pradžioje, galima išreikšti klausimu, kaip reikėtų žvelgti į gerovę – ar kaip į išorės sąlygų gausą, ar kaip į žmogaus santykį su išorės sąlygomis, t. y. kaip į subjektyviąją gerovę arba kaip į konstrukta, integruojantį objektyviosios ir subjektyviosios gerovės aspektus.

Siejant gerovės sampratos problemišumą su šio disertacinio tyrimo objektu, reikėtų pabrėžti, kad gerovė darbe yra analizuojama kaip subjektyvioji gerovė. Tai yra iš dalies vertybinis, tačiau kartu ir analitinis pasirinkimas. Vertybinis ta prasme, kad gerovė, disertacinio darbo autoriaus supratimu, yra tiek svarbi, kiek ji reiškia žmogaus laimę jo gyvenimo perspektyvoje, o analitinis ta prasme, kad objektyvūs, išoriniai gerovės gyvenimo kriterijai, kad ir kaip būtų tarpusavyje derinami, visada bus tik dalinė gerovės išraiška to, kaip žmogus jaučiasi ar vertina. Taip pat prie analitinių subjektyviosios gerovės tyrimo priežasčių reikėtų priskirti ir tai, kad tiriant subjektyviąją gerovę individas dažnai nurodo objektyvius išorinius veiksnius kaip savo pojūčių bei išvadų priežastis. Tai rodo, kad bet kokios individo išorinio gyvenimo sąveikos turi emocinį vertinamąjį atgarsį jo sąmonėje. Žinoma, individai skiriasi savo paveldėtais arba įgytais asmenybės bruožais, kurių sieti su subjektyviąja gerove dėl tyrimo bazių ribotumo nebuvo galima.

Darbo aktualumas

Lietuvos visuomenė, kaip ir kitos buvusios komandinės ekonomikos šalių visuomenės, pasižymi žemu vidutiniu subjektyviosios gerovės lygiu ir aukštu subjektyviosios gerovės pasiskirstymo netolygumo lygiu. Šie dėsniniai akcentuoja Lietuvos visuomenės subjektyviosios gerovės priežasčių regioninį kontekstą – tikėtiną subjektyviosios gerovės lygio procesų, vykstančių tiek Lietuvoje, tiek kitose buvusios

komandinės ekonomikos šalyse, panašumą ir tradicinės rinkos ekonomikos šalių visuomenių poreikių įtaką Lietuvos visuomenės subjektyviosios gerovės lygio formavimuisi. Be šių teritorinių dėsningumų, kurie daro sunkiai tikėtiną Lietuvos visuomenės subjektyviosios gerovės lygio atsitiktinį pobūdį, yra ir dėsningumai laike. Lietuvos visuomenės, kaip ir kitų buvusios komandinės ekonomikos šalių visuomenių, vidutinis subjektyviosios gerovės lygis turi tendenciją augti, remiantis XX a. pabaigos – XXI a. pradžios duomenimis, tuo tarpu tradicinės rinkos ekonomikos šalių vidutinis subjektyviosios gerovės lygis šiuo laikotarpiu turi tendenciją stabilizuotis be didesnių pokyčių. Šie procesai lemia poreikį sukurti naują subjektyviosios gerovės interpretavimo priemonę – konceptualųjį modelį.

Darbo naujumas ir mokslinė vertė esamų tyrimų kontekste

Šiame tyrime neapsiribota išorinių veiksnių, darančių įtaką subjektyviosios gerovės lygiui, nustatymu, o žvelgiama giliau, siekiant interpretuoti, kokia prasmė slypi už šių išorinių subjektyviosios gerovės veiksnių. Tai yra naujas požiūris palyginti su tyrimais, kuriuose nagrinėjamas įvairių išorinių veiksnių poveikis subjektyviajai gerovei. Esami tyrimai neretai apsiriboja koreliacinių ryšių apibūdinimu kaip siauro pobūdžio subjektyviosios gerovės priežastimis. Taip pat reikėtų pripažinti, kad taip išvardytų subjektyviosios gerovės veiksnių gali būti be galo daug, todėl veiksnių išskyrimas ir jų interpretavimas kaip siaurų tam tikros srities subjektyviosios gerovės priežasčių, nesisteminant jų, neturi prasmės subjektyviosios gerovės lygio išsamesnio suvokimo tikslais. Sprendžiant šią teorinę metodikos problemą, šiame disertaciniame darbe pateikiamas **Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualusis modelis**, kuris sujungia išorinius subjektyviosios gerovės veiksnus į vieną sistemą, tuo atskleidamas Lietuvos visuomenės subjektyviosios gerovės lygį ES šalių kontekste. Modelis apima subjektyviosios gerovės ir išorės sąlygų sąveikas, aiškinančias subjektyviosios gerovės teorijas, subjektyviosios gerovės stabilumo ir pokyčių teorijas ir marksistinės darbo jėgos vertės teorijos poreikių interpretaciją, sukurdamas vientisą teorinę sistemą, aiškinančią visas subjektyviosios gerovės lygių formavimosi puses.

Taip pat šis disertacinis tyrimas yra vertingas tuo, kad analizuojant Lietuvos visuomenės subjektyviają gerovę ES kontekste tarpusavyje yra derinamos tokios

duomenų bazės kaip *Europos vertybių tyrimas*, *Europos socialinis tyrimas*, *Eurobarometras*, *Pasaulio laimės duomenų bazė*, *Kartų ir lyčių tyrimas* ir *Eurostat*. Įvairių duomenų bazių derinimas suteikia galimybę pateikti išsamesnį Lietuvos visuomenės subjektyviosios gerovės ES šalių kontekste vaizdą.

Tyrimo tikslas, uždaviniai ir ginamieji teiginiai

Tyrimo tikslas: kompleksiškai ištirti Lietuvos visuomenės subjektyviają gerovę Europos Sąjungos šalių kontekste.

Tyrimo objektas: Lietuvos visuomenės subjektyvioji gerovė ES šalių kontekste.

Tyrimo uždaviniai ir ginamieji teiginiai:

1. Įvertinti teritorinius gyventojų subjektyviosios gerovės vidutinio ir pasiskirstymo netolygumo lygio dėsningumus Europos Sąjungos šalių regione.

Ginamasis teiginys: gyventojų subjektyviosios gerovės vidutinis ir pasiskirstymo netolygumo lygis ES erdvėje turi nuoseklius regioninius istoriškai susiklosčiusius dėsningumus, kuriuos lemia individų socialiai apibrėžtų / priimtinių poreikių tenkinimo socialinės-ekonominės galimybės ES šalyse.

2. Nustatyti ir konceptualizuoti išorinius mikro- ir makrolygmenų veiksnius, darančius poveikį ES šalių gyventojų subjektyviajai gerovei.

Ginamasis teiginys: gyventojų subjektyviosios gerovės lygiui poveikį darančius išorinius mikro- ir makrolygmens veiksnius yra prasminga interpretuoti kaip individų fiziologinių ir socialiai apibrėžtų / priimtinių poreikių patenkinimo veiksnius.

3. Įvertinti gyventojų subjektyviosios gerovės vidutinio lygio pokyčius laike ES šalyse.

Ginamasis teiginys: ES šalyse gyventojų subjektyviosios gerovės lygio kitimas laike turi regioninius dėsningumus, kurie atitinka esamus subjektyviosios gerovės vidutinio lygio regioninius skirtumus ES.

4. Ištirti Lietuvos visuomenės subjektyviają gerovę kitų ES šalių kontekste ir įvertinti Lietuvos visuomenės subjektyviosios gerovės lygį lemiančių procesų specifiką.

Ginamasis teiginys: Lietuvos visuomenės subjektyvioji gerovė atitinka buvusios komandinės ekonomikos šalių visuomenių subjektyviosios gerovės lygio dėsningumus, kurie skiriasi nuo tradicinės rinkos ekonomikos regiono šalių dėsningumų, o jos lygį

lemia individų socialinės-ekonominės galimybės tenkinti fiziologinius ir socialiai priimtinus poreikius šalyje.

5. Sukurti Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualųjį modelį.

Ginamasis teiginys: esami subjektyviosios gerovės tyrimų rezultatai sudaro prielaidas kompleksinei subjektyviosios gerovės interpretavimo priemonei sukurti, tačiau patys savaime nepateikia empirinių duomenų teorinio įprasminimo.

STRUKTŪRINĖS DISERTACIJOS DALYS

Disertacija suskirstyta į tris pagrindines dalis:

- teorinis disertacijos pagrindas;
- metodai ir metodologija;
- empirinių duomenų analizė.

Teorinėje disertacijos dalyje buvo paašškintos tokios sąvokos kaip gerovė bendraja prasme, objektyvioji gerovė ir subjektyvioji gerovė bei apibūdinti rodikliai, atitinkantys šias sąvokas. Pagrindinis dėmesys buvo skirtas subjektyviosios gerovės sąvokai, kurią nagrinėjant apibūdintos subjektyviosios gerovės struktūrinės dalys, sąveika tarp šių struktūrinių dalių ir subjektyviosios gerovės vertinimo metodai. Taip pat teorinėje disertacijos dalyje buvo apibūdintos subjektyviosios gerovės ir jai artimos teorijos. Pagrindinė teorijų grupė yra subjektyviosios gerovės ir išorės veiksnių sąveiką aiškinančios teorijos, subjektyviosios gerovės stabilumo ir pokyčių teorijos bei poreikių teorijos.

Metodų ir metodologijos disertacijos dalyje buvo apibūdinti disertacijos duomenys, jų galimybės ir ribotumai. Pagrindinis dėmesys šioje dalyje buvo skirtas Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualiajam modeliui, kuris šioje disertacijoje yra empirinių duomenų interpretacijos priemonė. Taip pat šioje disertacijos dalyje yra apibūdinti kiekybiniai disertacijos metodai.

Empirinėje disertacijos dalyje buvo atliekama empirinių duomenų analizė, akcentuojant tokias temas kaip subjektyviosios gerovės regionų nuoseklumas ES erdvėje, sąveika tarp subjektyviosios gerovės ir išorinių gyvenimo sąlygų veiksnių ES

erdvėje, ES šalių subjektyviosios gerovės lygio dinamika, Lietuvos visuomenės subjektyvioji gerovė kitų ES šalių kontekste. Pastaroji tema sudaro disertacijos branduolį. Tačiau šiai temai suvokti yra svarbu suprasti bendrus subjektyviosios gerovės procesus, vykstančius ES erdvėje.

METODAI

Analizuojant naudotas duomenų bazės

Disertacijoje buvo naudojami du duomenų bazių tipai: duomenų bazės, leidžiančios atlikti mikro- ir makrolygmens analizę: *Europos vertybių tyrimo duomenų bazė*, *Europos socialinio tyrimo duomenų bazė*; duomenų bazės, leidžiančios atlikti tik makrolygmens analizę, tokios kaip *Pasaulio laimės duomenų bazė*, *Eurobarometro duomenų bazė*, *Eurostat duomenų bazė*, JTO duomenys apie lyčių lygybę.

Subjektyviosios gerovės analizės geografinė aprėptis (regioninis apibūdinimas)

Teritorinę disertacinio tyrimo aprėptį lemia darbo tikslas – Lietuvos visuomenės subjektyvioji gerovė ES šalių kontekste. Todėl šiame disertaciniame tyrime yra nagrinėjamos ES šalys. ES šalys buvo sąlyginai suskirstytos į regionus pagal subjektyviosios gerovės lygio tendencijas bei istoriškai nulemtą socialinį-ekonominį šių šalių vystymąsi: buvusios komandinės ekonomikos ES šalys, tradicinės rinkos ekonomikos ES šalys ir Pietų Europos ES šalys. Šių regionų pavadinimai yra sąlyginiai, todėl būtina tiksliai apibrėžti šiuos regionus akcentuojant ES šalis, kurios sudaro šiuos regionus, ir šių regionų išskyrimo kriterijų.

Buvusios komandinės ekonomikos šalių regionas apima ES šalis, kurios priklausė buvusio Ryto bloko šalių grupei: Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija, Slovakija, Vengrija, Bulgarija, Rumunija ir Slovėnija.

Tradicinės rinkos ekonomikos ES šalių regionas apima JTO išskirtą Vakarų Europos regioną, kuris apima tokias ES šalis: Prancūzija, Belgija, Olandija, Liuksemburgas, Vokietija, Austrija. Taip pat tradicinės rinkos ekonomikos šalių regionas apima dalį JTO

išskirto Šiaurės Europos regiono ES šalių (neskaitant Lietuvos, Latvijos ir Estijos): Airija, Jungtinė Karalystė, Danija, Švedija ir Suomija.

Pietų Europos ES regionas apima tokias šalis: Portugalija, Ispanija, Italija, Malta, Graikija ir Kipras.

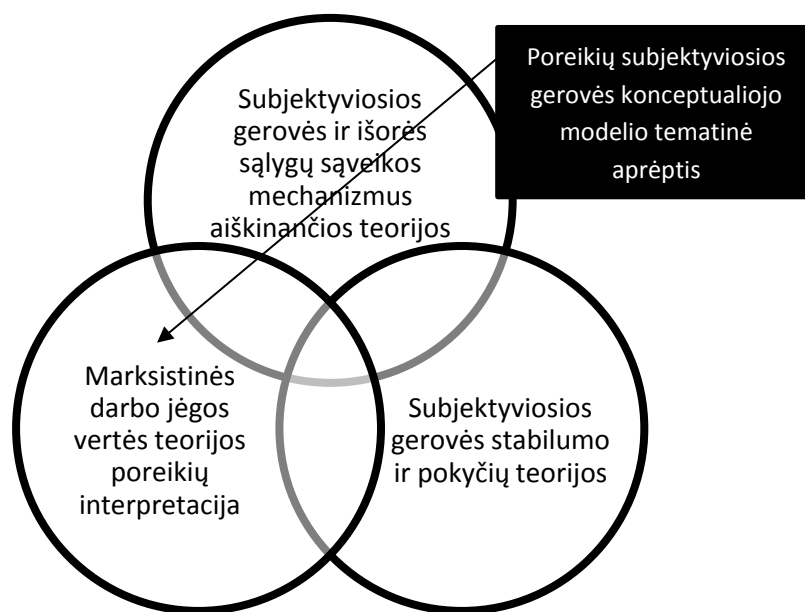
Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualusis modelis

Disertacinio darbo rezultatų interpretacijos tikslais buvo sukurtas *Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualusis modelis*, kurio teorinį pagrindą sudaro trys teorijų grupės / temos (1 pav.):

1. Subjektyviosios gerovės ir išorės sąlygų sąveikos mechanizmus aiškinančios teorijos: universalių poreikių, santykinų standartų, tikslų ir kultūrų subjektyviosios gerovės teorijos (Diener ir Lucas, 2000; Diener ir Biswas-Diener, 2001; Veenhoven ir Ehrhardt, 1995).

2. Subjektyviosios gerovės stabilumo ir pokyčių teorijos: Dinaminės pusiausvyros teorijos (Headey ir Wearing, 1989; Headey, 2006), „Stebuklingas laimės“ modelis (Stones ir Kozma, 1991), Homeostatinė subjektyviosios gerovės teorija (Cummins, 1998; 2000; 2003; 2010).

3. Marksistinės darbo jėgos vertės teorijos poreikių interpretacija (K. Marx. Capital, vol. 1).

1 pav. Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualiojo modelio teorinės prielaidos

Modelio esmę galima apibūdinti penkiais bruožais:

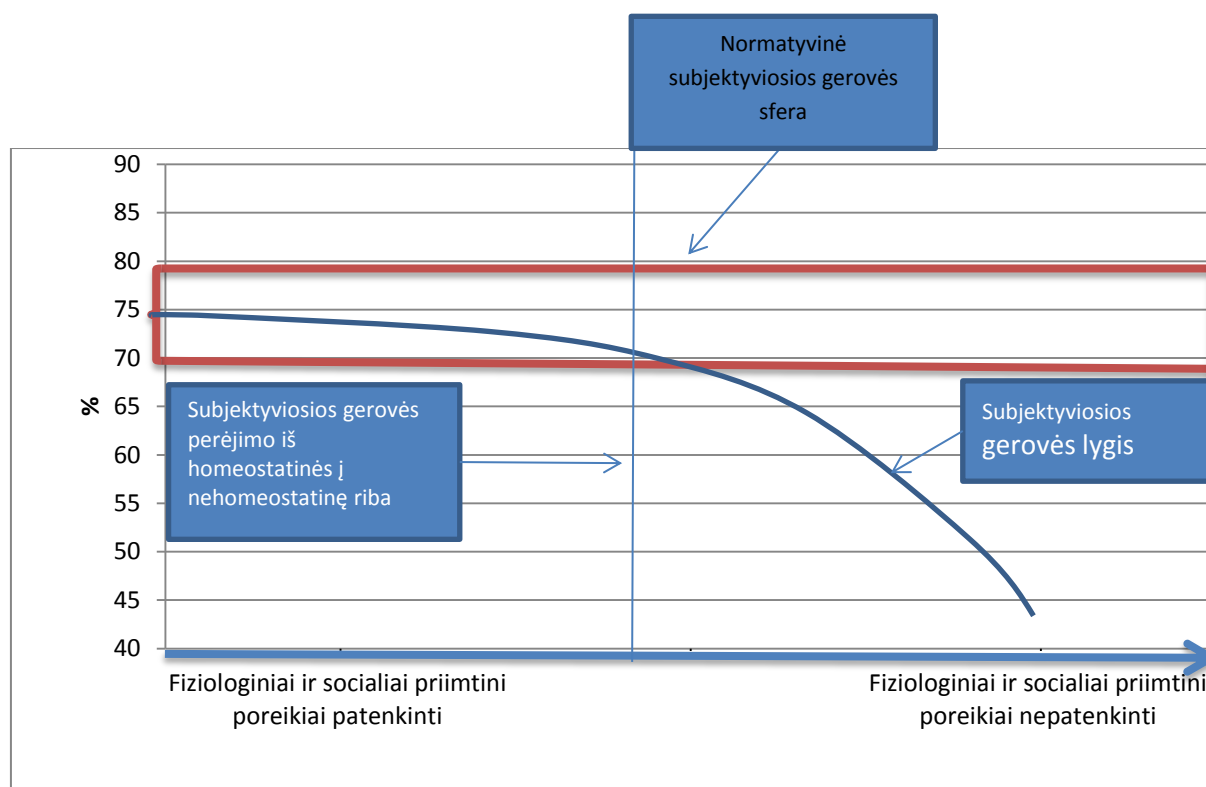
1. Subjektyvioji gerovė yra fiziologinių ir socialiai priimtinių poreikių patenkinimo bei asmenybės bruožų funkcija. Fiziologinių poreikių patenkinimas yra susijęs su individo fiziniu išlikimu. Tuo tarpu socialiai priimtinių poreikių patenkinimas yra nulemtas visuomenės socialinio-ekonominio išsivystymo ir rodo tuos poreikius, kuriuos individas suvokia kaip žmogaus prigimtį atitinkančius poreikius.

2. Fiziologiniai individo poreikiai individo yra suvokiami kaip įgimti. Tuo tarpu socialiai priimtini poreikiai reiškiasi individo savo dabartinių poreikių tenkinimo lyginimu su kitų individų poreikių tenkinimu arba su savo poreikių tenkinimu praeityje bei tikėtiniu poreikių lygiu ateityje. Taip pat socialiai priimtini poreikiai gali pasireikšti individo savo poreikių tenkinimo lyginimu su savo gyvenimo tikslais arba kultūrinės aplinkos, kurioje individas gyvena, reikalavimais.

3. Kaip parodyta 2 pav., mažėjant poreikių patenkinimo lygiui arba (kas yra tapatu) augant poreikių nepatenkinimo lygiui, subjektyviosios gerovės lygis mažėja. Poreikių nepatenkinimui pasiekus tam tikrą lygį, subjektyvioji gerovė iš homeostatinės būsenos pereina į nehomeostatinę. Skiriasi fiziologinių ir socialiai priimtinių poreikių patenkinimo ir asmenybės bruožų svoriai, lemiantys subjektyviosios gerovės lygį. Subjektyviajai gerovei pereinant iš nehomeostatinės būsenos į homeostatinę, didžiausią vaidmenį vaidina fiziologinių ir socialiai priimtinių poreikių patenkinimas, o asmenybės bruožai – tik antraeilį. Poreikių patenkinimas lemia apie 90 % subjektyviosios gerovės, o asmenybės bruožai – apie 10 % subjektyviosios gerovės lygio: $SG = 0,9 \text{ poreikių patenkinimas} + 0,1 \text{ asmenybės bruožai}$. Patenkinus fiziologinius ir socialiai priimtinus poreikius, jų reikšmė mažėja, ir subjektyviosios gerovės lygį pradeda lemti daugiausia asmenybės bruožai arba, tai apibūdinant kitaip – patenkinus fiziologinius ir socialiai priimtinus poreikius tarpindividinius skirtumus daugiausia paaiškina asmenybės bruožai. Tačiau visuomenės socialinis-ekonominis vystymasis ir poreikių pokyčiai yra nuolatinis procesas, kurį lydi didesnis ar mažesnis poreikių patenkinimas. Kaip parodyta 2 pav., subjektyvioji gerovė, būdama homeostatinės būsenos, tik šiek tiek mažėja augant poreikių nepatenkinimui. Tačiau subjektyviajai gerovei perėjus iš homeostatinės būsenos į nehomeostatinę būseną, subjektyviosios gerovės lygis pradeda intensyviai smukti augant poreikių nepatenkinimui.

4. Homeostatinė subjektyviosios gerovės būklė yra apibrėžiama procentinės skalės intervale nuo 70 iki 80 %. Šioje skalėje 1 % reiškia, kad individo subjektyvioji gerovė yra minimali, o 100 %, – kad individo subjektyvioji gerovė yra maksimali. Iš esmės homeostatinė subjektyviosios gerovės būklė reiškia, kad individas yra labiau laimingas nei nelaimingas ir kad nėra didelių aktyviai neigiamai gyvenimą veikiančių įvykių arba individas yra prisitaikęs prie šių įvykių, kurie jam yra tapę socialine norma.

5. Subjektyvioji gerovė pasižymi adaptacijos savybėmis. Išorės sąlygų pokytis gali lemti subjektyviosios gerovės lygio nuosmukį žemiau normatyvinės subjektyviosios gerovės sferos ribos arba kitaip – lemti subjektyviosios gerovės būklės perėjimą iš homeostatinės į nehomeostatinę būseną. Tačiau kai išorės sąlygų pokytis tampa socialiai priimtinas arba kitaip – suvokiamas kaip normalus žmogaus prigimtį atitinkantis būvis, tada individo subjektyvioji gerovė vėl stabilizuojasi homeostatine būseną.

2 pav. Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualiojo modelio bendroji schema

IŠVADOS

1. Tyrimas leidžia išskirti du regionus – tradicinės rinkos ekonomikos šalių regioną ir buvusios komandinės ekonomikos šalių regioną. Tyrime naudotos EVT, EST ir PLDB duomenų bazės, kurios nuosekliai apibūdina bendrąsias regionų tendencijas. Tradicinės rinkos ekonomikos regiono šalyse matyti tendencija, kad gyventojų vidutinė subjektyvioji gerovė yra aukštesnė nei ES šalių vidurkis, o subjektyviosios gerovės pasiskirstymo netolygumas yra žemesnis nei ES šalių vidurkis. Buvusios komandinės ekonomikos šalių regiono gyventojai pasižymi žemesne nei ES vidurkis vidutine subjektyviaja gerove bei aukštesniu nei ES vidurkis subjektyviosios gerovės pasiskirstymo netolygumu. Šiuos skirtumus galima paaiškinti, remiantis Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualiuoju modeliu, kuriame akcentuojami fiziologinių ir socialiai priimtinių poreikių patenkinimo teritoriniai skirtumai. Dėl intensyvių globalizacijos procesų (informacijos, gyventojų migracijos, verslo ryšių) ES erdvėje buvusios komandinės ekonomikos šalių regiono gyventojų socialiai priimtini poreikiai turi tendenciją būti aukštesni, nei jei būtų nulemti ekonominio išsivystymo lygio. Esamas šių šalių ekonominis išsivystymo lygis neleidžia patenkinti globalizacijos procesų lemiamų aukštesnių socialiai priimtinių poreikių todėl atsiranda atotrūkis tarp priimtino ir esamo poreikių tenkinimo. Todėl remiantis santykinų standartų mechanizmais, subjektyvi gerovė smunka žemiau. Šis žemesnis gerovės lygis yra apibūdinamas kaip nehomeostatinė visuomenės subjektyviosios gerovės būseną, t. y. kaip žemesnis nei įprastai visuomenei būdingas vidutinis subjektyviosios gerovės lygis.

2. Vertinant išorinių veiksnių poveikį subjektyviajai gerovei mikro- ir makrolygmenimis ES šalyse, buvo nagrinėjamos tokios sritys kaip pajamos, socialinė politika, pasitenkinimas darbu, veikla ir išsilavinimas, subjektyvioji sveikata, lyčių lygybė, pasitenkinimas ir pasitikėjimas visuomenės institucijomis, santykiai su partneriu ir religija. Buvo nustatytas didesnis šių sričių poveikis subjektyviajai gerovei, kuri galima interpretuoti šiame disertaciniame tyrime sumodeliuotu Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualiuoju modeliu.

2.1 Pajamų ir subjektyviosios gerovės ryšio analizė rodo, kad pajamos yra smarkiai susijusios su subjektyviaja gerove, kadangi prekiniai mainai yra esminė poreikių tenkinimo forma dabartiniame visuomenės išsivystymo etape. Ši sąveika turi savo specifiką mikro- ir makrolygmenyse. Vertinant pajamų ir subjektyviosios gerovės sąveiką mikrolygmeniu, apibūdintu pavienių gyventojų rodikliais, koreliacijos koeficientas rodo tik silpną ryšį. Šis silpną ryšį rodantis koreliacijos koeficientas jokių būdu nereiškia, kad pajamos turi silpną poveikį šalies viduje individų subjektyviajai gerovei, kadangi koreliacijos koeficientą iškreipia respondentų asmenybės bruožai, kurie taip pat turi poveikį individų subjektyviajai gerovei. Vertinant mikrolygmenį deciliais pagal pajamų grupes, koreliacijos koeficientas rodo labai stiprią tendenciją, kad asmenys, kurie priklauso didesniai pajamų deciliui, turi aukštesnę subjektyviają gerovę, nes skirtinguose deciliuose išsilygina asmenybių bruožai, todėl pajamų poveikis subjektyviajai gerovei yra įvertintas tiksliau. Taigi galima tvirtinti, kad šalies viduje turtingesni respondentai turi aukštesnę subjektyviają gerovę.

Makrolygmeniu, remiantis EVT duomenų baze, yra nustatyta stipri koreliacija tarp šalies vidutinių pajamų ir šalies gyventojų vidutinės subjektyviosios gerovės. Panašūs rezultatai nustatyti skaičiuojant koreliaciją tarp metinių ekvivalentinių disponuojamų pajamų, remiantis *Eurostat* duomenų baze, ir vidutinės šalies gyventojų subjektyviosios gerovės, remiantis EVT duomenų baze. Šios empirinės išvados verčia suabejoti R. Easterlin (Easterlin, 1974) išvadamis, kad vidutinės šalies pajamos nedaro poveikio subjektyviosios gerovės lygiui. Atvirkščiai, empirinės analizės duomenys leidžia tvirtinti, kad turtingesnių šalių gyventojai yra vidutiniškai laimingesni nei skurdesnių.

Taip pat buvo vertinama šalies gyventojų pajamų netolygumo įtaka subjektyviosios gerovės vidutiniam lygiui. Nustatyta vidutinio stiprumo tendencija mažėti subjektyviosios gerovės lygiui augant pajamų netolygumui. Kitais žodžiais, empirinės analizės rezultatai leidžia tvirtinti, kad gyventojai yra laimingesni šalyse, kuriose gyventojų pajamos yra pasiskirsčiusios tolygiau.

Nustatyta silpna koreliacija tarp šalies gyventojų pajamų pasiskirstymo netolygumo ir subjektyviosios gerovės pasiskirstymo netolygumo. Ši silpna koreliacija nereiškia, kad tarp šių dviejų kintamųjų nėra priklausomybės, nes dabartiniame subjektyviosios gerovės tyrimų vystymo etape nėra sukurto tobulesnio subjektyviosios gerovės pasiskirstymo netolygumo vertinimo rodiklio.

Taip pat su pajamų tema glaudžiai siejasi išsilavinimo ir užimtumo poveikis subjektyviajai gerovei. Buvo nustatyta, kad dirbantys respondentai turi aukštesnę subjektyviają gerovę nei nedirbantys. Taip pat buvo nustatyta, kad aukštesnį išsilavinimą turintys respondentai turi aukštesnę subjektyviają gerovę nei žemesnį išsilavinimą turintys respondentai.

2.2 Nustatyti subjektyviosios gerovės ir socialinės politikos empiriniai dėsningumai verčia susimąstyti apie ekonominio išsivystymo ir valstybės orientacijos į socialines išmokas poveikį visuomenės subjektyviajai gerovei ES šalių atveju. Nustatyta, kad didžiausia vidutinė visuomenės subjektyvioji gerovė yra būdinga socialdemokratiniam ir liberaliajam gerovės modeliams priklausančioms šalims. Savo ruožtu socialdemokratinio ir liberaliojo gerovės modelių šalys labai skiriasi pagal socialinių išmokų dalį palyginti su BVP. Žemiausia vidutinė subjektyvioji gerovė būdinga Vidurio ir Rytų Europos gerovės modelio šalims. Konservatyvaus-korporatyvinio ir Pietietiško gerovės modelio šalys užima tarpinę poziciją pagal subjektyviosios gerovės lygį. Šis gerovės modelių šalių susiskirstymas pagal vidutinės subjektyviosios gerovės reikšmes labai panašus į gerovės modelių šalių susiskirstymą pagal vidutinės šalies pajamas ir visiškai neatitinka gerovės modelių šalių susiskirstymo pagal socialines išmokas palyginti su BVP.

Empiriniai dėsningumai skatina manyti, kad vidutinės šalies pajamos, o ne valstybės orientacija į socialines išmokas lemia vidutinį šalies subjektyviosios gerovės lygį.

2.3 Subjektyviosios gerovės ir pasitenkinimo darbu sąveikos empirinė analizė leidžia teigti, kad pasitenkinimas darbu ir subjektyvioji gerovė labiau siejasi makro- nei mikrolygmenyje. Mikrolygmenyje pasitenkinimas darbu silpnai koreliuoja su subjektyviaja gerove, kiek stipriau koreliuodamas, kai subjektyvioji gerovė vertinama pasitenkinimo komponento metodu. Šią silpnesnę mikrolygmens koreliaciją galima paaiškinti tuo, kad pasitenkinimas darbu, nors ir yra struktūriškai subjektyviosios gerovės dalis – pasitenkinimas sritimi, tačiau jo svarba bendrajai subjektyviajai gerovei skirtingiems individams nėra vienoda. Ši nevienoda pasitenkinimo darbu svarba atskirtiems individams mažina mikrolygmeniu koreliacijos rodiklį. Tačiau žiūrint į šią priklausomybę tarp subjektyviosios gerovės ir pasitenkinimo darbu makrolygmeniu, galima tvirtinti, kad šalys, kurios turi aukštesnius pasitenkinimo darbu rodiklius, turi tendenciją turėti aukštesnius subjektyviosios gerovės rodiklius. Bendru atveju galima

teigti, kad makrolygmeniu pasitenkinimas darbu yra svarbus subjektyviosios gerovės veiksnys.

2.4 Subjektyvioji sveikata tiek makro-, tiek ir mikrolygmeniu yra svarbus subjektyviosios gerovės veiksnys. Subjektyvioji sveikata smarkiai siejasi su pajamomis: tradicinės rinkos ekonomikos šalyse, kurios yra turtingesnės, gyventojai labiau teigiamai vertina savo sveikatos būklę nei buvusios komandinės ekonomikos šalių gyventojai. Tačiau subjektyviosios sveikatos poveikis subjektyviajai gerovei yra didesnis nei pajamų. Taip pat, kaip rodo dalinės koreliacijos koeficientai, subjektyvioji sveikata turi tam tikrą autonomiją pajamų atžvilgiu. Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad subjektyvioji sveikata turi ne tik socialinį aspektą, bet ir fiziologinį. Sugebėjimas tinkamai atlikti fiziologines funkcijas lemia geresnį individo poreikių tenkinimą ir atitinkamai aukštesnę subjektyviają gerovę.

2.5 Analizuojant vidutinės subjektyviosios gerovės ir lyčių nelygybės sąveiką galima tvirtinti, kad ES kontekste lyčių lygybė koreliuoja su subjektyviaja gerove. Tačiau lyčių nelygybę reikėtų laikyti išvestiniu reiškiniu iš šalies ekonominio išsivystymo, nes turtingesnės visuomenės pasižymi mažesne lyčių nelygybe palyginti su skurdesnėmis šalimis ir kartu su aukštesne subjektyviaja gerove.

2.6 Pasitikėjimas ir pasitenkinimas visuomenės institucijomis daro stiprų poveikį subjektyviajai gerovei makrolygmeniu ir silpną arba vidutiniškai stiprų poveikį mikrolygmeniu. Makrolygmenyje šalių, kurių gyventojai labiau pasitiki ir yra labiau patenkinti visuomenės institucijomis, gyventojai jaučia aukštesnę vidutinę subjektyviają gerovę. Mikrolygmeniu pasitikėjimas ir pasitenkinimas visuomenės institucijomis su subjektyviaja gerove koreliuoja silpniau, nes pasitikėjimo poveikį subjektyviajai gerovei modifikuoja skirtinga santykinė šių pasitikėjimo ir pasitenkinimo visuomenės institucijomis svarba, paskiriems individams lemiant bendrąją subjektyviają gerovę. Pasitenkinimas visuomenės institucijomis tematiškai yra artimesnis subjektyviajai gerovei nei pasitikėjimas visuomenės institucijomis, todėl mikrolygmeniu pasitenkinimas visuomenės institucijomis labiau koreliuoja su subjektyviaja gerove nei pasitikėjimas visuomenės institucijomis. Religingumas ir išpažįstamos religijos tipas nedaro reikšmingo poveikio individų subjektyviajai gerovei. Be to, pasitikėjimas ir pasitenkinimas visuomenės institucijomis gali būti atspindys to, kad individą tenkina kitos jo gyvenimo sritys. Dalinės koreliacijos patvirtina, kad pasitenkinimas ir

pasitikėjimas turi tam tikrą autonomiją nuo pajamų sąveikaujant su subjektyviaja gerove makrolygmeniu.

2.7 Santykių su partneriu turėjimas, nepaisant jų formos, daro statistiškai reikšmingą, tačiau nestiprų poveikį individų subjektyviajai gerovei. Šis santykių su partneriu poveikis subjektyviajai gerovei pasireiškia per palaikymo ir abipusio dalijimosi artumu poreikių tenkinimą. Abipusio artumo ir palaikymo reikšmė subjektyviajai gerovei buvo akcentuota R. Cummins (Cummins, 2010).

3. Nustatyta, kad tradicinės rinkos ekonomikos šalių gyventojų subjektyvioji gerovė neturėjo stiprios tendencijos augti. Šių šalių subjektyvioji gerovė šiek tiek svyravo normatyvinės sferos ribose. Tačiau pats šių šalių vidutinės subjektyviosios gerovės lygio patekimas į normatyvinę subjektyviosios gerovės sferą patvirtina šių šalių gana aukštą subjektyviosios gerovės lygį. Taip pat nustatyta, kad buvusios komandinės ekonomikos šalių visuomenių vidutinė subjektyvioji gerovė turi ryškią tendenciją augti. Didžiąją laiko eilučių dalį šių šalių vidutinė subjektyvioji gerovė buvo žemesnė nei normatyvinės subjektyviosios gerovės sferos riba. Šie subjektyviosios gerovės pokyčiai laike gali būti siejami su ekonominiu šalies išsivystymu.

4. Lietuvos padėtis pagal subjektyviosios gerovės vidutines ir netolygumo reikšmes nėra išskirtinė buvusios komandinės ekonomikos šalių kontekste. Lietuvos padėtis pagal vidutinės subjektyviosios gerovės, įvertintos afekto ir pasitenkinimo komponento metodais, lygį yra žemesnė nei ES šalių vidurkis ir pagal subjektyviosios gerovės pasiskirstymo netolygumą yra aukštesnė nei ES vidurkis. Šią Lietuvos padėtį galima paaiškinti, remiantis Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualiuoju modeliu. Lietuvos, kaip ir kitų buvusios komandinės ekonomikos šalių, padėtį lemia socialiai priimtinių poreikių, kuriuos apibrėžė globalizacijos procesai, ir ekonominio išsivystymo sąlygoto poreikių patenkinimo lygio neatitikimas. Labiau pažengusių šalių gyventojų poreikiai Lietuvos visuomenėje yra suvokiami kaip vidutiniškai socialiai priimtini, kaip neatsiejami žmogaus ir jo prigimtį atitinkantys poreikiai. Šių poreikių nepatenkinimas skatina žemesnę subjektyviają gerovę. Tai patvirtina Kartų ir lyčių tyrimo duomenys, pagal kuriuos didžioji Lietuvos, kaip ir kitų buvusios komandinės ekonomikos šalių, gyventojų dalis patiria sunkumų tenkinti savo poreikius (išgyventi) dėl savo pajamų lygio. Be to, konceptualiojo modelio pagrindu padarytas išvadas patvirtina ir tai, kad nustatyta stipresnė koreliacija Lietuvoje, kaip ir kitose buvusios komandinės ekonomikos

šalyse, tarp subjektyviosios gerovės ir pajamų, lyginant su tradicinės rinkos ekonomikos šalimis.

5. Disertacinio tyrimo metu buvo sukurtas Subjektyviosios gerovės poreikių konceptualusis modelis, subjektyviosios gerovės lygis siejamas su fiziologinių ir socialiai priimtinu poreikių lygiu. Nuo poreikių patenkinimo lygio priklausanti subjektyvioji gerovė gali nulemti homeostatinę arba nehomeostatinę individo būseną. Subjektyvioji gerovė pasižymi adaptacinėmis savybėmis aplinkos pokyčiams tik tuo atveju, jeigu aplinkos pokyčiai tampa socialiai priimtini.

Referencies

1. Cummins, R. A. 1995. On the trail of the gold standard for life satisfaction, *Social Indicators Research*, 35: 179–200.
2. Cummins, R. A. 1998. The second approximation to an international standard for life satisfaction, *Social Indicators Research*, 43: 307–334.
3. Cummins, R. A. 2000. Personal income and subjective well-being: a review, *Journal of happiness studies*, 1: 133–158.
4. Cummins, R. A. 2003. Normative life satisfaction: Measurement issues and a homeostatic model, *Social indicators research*, 64 (2): 225–256.
5. Cummins, R. A. 2010. Subjective Well-being, homeostatically protected mood and depression: a synthesis, *Journall of happiness studies*, 11 (1): 1–17.
6. Diener, E., Biswas-Diener, R. 2002. Will money increase subjective well-being?, *Social Indicators Research*, 57: 119-169.
7. Diener, E., Lucas, R. E. 2000. Explaining differencies in societal levels of happiness: relative standards, need fulfillment, culture, and evaluation theory, *Journal of Happiness Studies*, 1: 41–78.
8. Headey, B. 2006. Happiness: Revising set point theory and dynamic equilibrium theory to account for long term change, *Discussion Papers 607*. German Institute for Economic Reserach: Berlin.
9. Headey, B. W., Wearing, A. J. 1989. Personality, life events and subjective well-being: toward a dynamic equilibrium model, *Journal of Personal and Social Psychology*, 57 (4): 731–739.
10. Marx, K. 1999. *Capital, Volume 1*. Marx / Engels Internet Archive (marxists.org).
11. Stones, M. J., Kozma, A. 1991. A magical model of happiness, *Social Indicators Research*, 25 (1): 31–50.
12. Veenhoven, R., Ehrhard, J. 1995. The cross-national pattern of happiness: test of predictions implied in three theories: test of predictions implied in three theories of happiness, *Social Indicators Research*, 34: 33–68.

List of publications

1. Žalimienė, L., Skučienė, D., Junevičienė, J., Gataūlinas, A. 2013. *Profesinė gerovė socialinio darbo paslaugų sektoriuje Lietuvoje*. Monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
2. Gataūlinas, A., Zabarauskaitė, R. 2013. ES šalių subjektyvioji gerovė ekonominio išsivystymo ir socialinės politikos kontekste, *Verslas: teorija ir praktika*, 14 (2): 147–156, ISSN 1648-0627.
3. Gataūlinas, A. 2012. Subjektyviosios gerovės sąvokos struktūros taikymo empiriniuose tyrimuose rezultatų nuoseklumas, *Filosofija. Sociologija*, 23 (4): 246–255, ISSN: 0235-7186.
4. Skučienė, D., Gataūlinas, A. 2011. Lietuvos socialinio draudimo kompensuojamoji gerovė lyginant su ES šalimis, *Socialinis darbas*, 10 (2): 301–314, ISSN: 1648-4789.
5. Gataūlinas, A. 2010. The Concept of subjective well-being and it's application for the analysis of EU countries, 21 (2): 92–100, ISSN: 0235-7186.

About the author

Artūras Gataūlinas is a junior researcher at the Lithuanian Social Research Centre. His scientific interests lie in such topics as subjective well-being, standard of living, welfare, demographic processes. As well Artūras was a lecturer at the Klaipėda University at the department of Social Geography 2008-2011 and Mykolas Romeris University 2011-2013 at the Institute of Management (formerly Department of Management). As a lecturer he was lecturing in such subjects as Methods in Human Geography, Social Geography, Organizational Behavior, Project Management and other subjects.

As a junior researcher at the Lithuanian Social Research Centre Artūras Gataūlinas participated in three projects:

Project title: Challenges for Social Security: Interactions Between Generations, Gender, Economic and Social layers. Provided an analysis of the international context of the social security system. Also have done a time series analysis of the Lithuanian data related to the social security system.

Project title: Well-being at Work of Social Workers in Lithuania. Provided an analysis of how stress at work, job satisfaction and subjective well-being of social workers are related to their objective working conditions based on the statistical data provided by the national opinion poll.

Project title: Birth-rate and family change, its factors, outcomes and possibilities for increase of birth-rate. Worked on construction of index related to demographic processes based statistical data provided by Generations and Gender Programme (pan-European research infrastructure ensuring sustainable knowledge base for academic research and population-related policy formulation).